

KORISNA ULOGA ŠKOLSKOG VJERONAUKA

Pozdravni govor na XIV. susretu Europskog foruma
za školski vjeronauk na temu »Odgoj u službi civilizacije ljubavi«,
Rim, 7. travnja 2010.

ZENON kard. GROCHOLEWSKI
Congregazione per l'Educazione Cattolica
Piazza Pio XII, 3, 00193 Roma, Italija

Primljeno:
15. 4. 2010.

Izlaganje na
znanstvenom
skupu

UDK
37.014.52(042.5)

Sažetak

Kongregacija za katolički odgoj neprestano pozorno prati nastojanja onih koji odgajaju nove naraštaje. Istinski odgoj vodi računa o potrebi za ljubavlju. Služenje Crkve na odgojnom području je promicanje civilizacije ljubavi. Religiozna poduka, i u školi, temelj je odgoja. Odgoj nije samo osposobljavanje za rad nego i formacija cjelovite ljudske osobe. Roditelji imaju pravo na odabir odgoja svoje djece. Mogućnost i sloboda odabira religiozne poduke u javnoj školi ujedno je i znak osobnog izbora vjere. Školski vjeronauk i župna kateheza međusobno se razlikuju, ali i nadopunjuju. Osobito je važno konfesionalno obilježje školskoga vjeronauka. Simptomatična je zabrana spominjanja Boga i postavljanja religijskih znakova i simbola u javnim prostorima. Uklanjanje religijskih znakova i simbola je neodgojna mjera, a izbor uklanjanja ujedno je i znak protivljenja izboru spoznaje. Crkva u svom dijakonalnom služenju zagovara i promiče cjelovit ljudski odgoj. Školski vjeronauk ujedno je i pomoć učenicima u traženju Boga. Školski vjeronauk treba da bude više od promicanja i prenošenja spoznaje i tehničkih vještina. Istinski vjeronauk je poticaj i poduka za postavljanje pitanja »odakle« čovjekov život i »kamo« je on usmjeren.

Ključne riječi: školski vjeronauk, cjeloviti odgoj, civilizacija ljubavi, osobni izbor vjere, izbor spoznaje, traženje Boga

Istinski se radujem što sam danas ovdje s vama na ovome, XIV. susretu što ga organizira Europski forum za školski vjeronauk. Srdačno zahvaljujem predstojniku Ureda za školski pastoral i katolički školski vjeronauk Rimskoga vikarijata, koji me je, u ime Forumu, pozvao da otvorim ovo zasjedanje. Svima prisutnima također upućujem svoj srdačni pozdrav sa željom za uspjeh susreta.

Sudjelovanje na ovom Forumu pruža mi priliku da ukažem na pozornost kojom Kongregacija za katolički odgoj prati potpune stvari koji promiču razmišljanje i sudjelovanje u radostima i nadama, poteškoćama i brigama onoga tko je uključen u odgoj novih naraštaja kako bi se hrabro sučelio s odgojnim potrebama.

Koristim ujedno ovu izvrsnu priliku da s vama podijelim nekoliko misli kojima

vas želim ohrabriti da ustrajete u svojoj odgojnoj zadaći izgradnje »civilizacije ljubavi« čije je sjeme Bog posijao u svaki narod i u svaku kulturu«, kao što je napisao Benedikt XVI. u *Caritas in veritate*.¹

GOTOVO SRETAN PLEONAZAM

Čini mi se da u naslovu ovoga, XIV. Foruma – *Odgoj u službi civilizacije ljubavi* – naslućujem neku vrstu pleonazma koji međutim, prije negoli kao manjkavi izričaj, radije čitam kao uspješnu potvrdu načela koje su veliki i sveti pedagozi ostavili u nasljedstvo istinskoj kršćanskoj pedagogiji. Stoga bih ga nazvao pleonazmom ljubavi. Odgoj je naime određena vrsta ljubavi. Dovoljno je prisjetiti se temeljnih misli Sv. Ivana Bosca: »Ljubav je stvar srca«² i Sv. Franje Saleškoga: »Onaj tko osvoji čovjekovo srce, osvojio je čitavoga čovjeka«³. Prema tome, odgoj, to dragocjeno umijeće ljubavi, ne može a da ne bude u službi civilizacije ljubavi.

Današnji je svijet ispunjen dubokim ranama, kao što su društvena nejednakost, siromaštvo, bolesti, ratovi i nepravde, i one kao da su nadvladale ono što je dobro za osobu i društvo, tj. pravdu, razvoj i mir. Kršćansko viđenje osobe i svijeta pomažu nam da s nadom gledamo u budućnost izgradnje civilizacije ljubavi. Papa Benedikt XVI. rekao je da je za postizanje toga cilja »važno upraviti pozornost posebice na mlade, pružajući obiteljima i raznim odgojnim strukturama sredstva za njihovo obrazovanje i odgoj, kako bi im se prenosile temeljne duhovne, moralne i društvene vrednote, pripravlajući ih tako na bolju budućnost i autentičnu svijest o njihovoj ulozi u društvu i u stavovima koje valja usvojiti kako bi služili općem dobru i bili pozorni prema svima. To je jedan od najvažnijih puteva da se, dugoročno gledano, svijet oslobodi od nasilja. Katolička crkva, koja je prisut-

na na svim kontinentima, ne prestaje nuditi svoj doprinos, te razvija brojne odgojne ustanove i formira religiozni smisao pojedinaca, tako da u svakome poraste smisao za bratstvo i solidarnost.«⁴

Stoga mi je želja da ovaj Forum pridoneše učvršćivanju glavne motivacije odgojnoga poslanja, a to je želja da se ide ususret »potrebi za ljubavlju«, koju čovjek, kao što Benedikt XVI. potvrđuje u svojoj prvoj enciklici, »treba i uvijek će trebati«⁵. Doista, »cjelokupno djelovanje Crkve izraz je ljubavi koja traži potpuno čovjekovo dobro: traži njegovu evangelizaciju po riječi i sakramentima, što je u povijesti pokatkad predstavljalo pravi herojski pothvat, te traži njegovo promicanje u različitim područjima života i ljudskog djelovanja. Ljubav je prema tome služenje koje Crkva ostvaruje da bi neprestano izlazila ususret čovjeku koji trpi ili je u potrebi, uključujući tu i materijalne potrebe.«⁶

ŠKOLSKI VJERONAUK

Dok govorim vama koji ste školski vjeronaučitelji i odgovorni za školski vjeronauk, razmišljam o temelju odgoja – religioznoj poduci. Kad se u odgojnom djelovanju, kao što ističe nedavna enciklika *Caritas in veritate*, »ne misli samo na podučavanje odnosno na osposobljavanje za rad (iako

¹ BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, br. 33.

² G. BOSCO, »Dei castighi da infliggersi nelle case salesiane«, u: J. BORREGO – A. FERREIRA DA SILVA – F. MOTTO – J. M. PRELLEZO (ur.), *Scritti pedagogici e spirituali*, Roma, 1987, str. 259.

³ F. DI SALES, *La Filotea o introduzione alla vita devota* (ur. D. Marracini), Torino, 1944, str. 171.

⁴ BENEDIKT XVI, *Govor veleposlanicima prigodom zajedničke predaje vjerodajnica*, 1. prosinca 2005.

⁵ BENEDIKT XVI, *Deus Caritas est*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006, br. 29.

⁶ *Isto*, br. 19.

su oba bitni čimbenici razvoja), nego na potpunu formaciju osobe«⁷, tada ni vjeronaučna poduka ne može izostati iz potpunog projekta.

U vezi s time koristim prigodu da vas podsjetim na okružnicu koju je 5. svibnja 2009. Kongregacija za katolički odgoj uputila predsjednicima biskupskih konferencija. Taj kratki dokument u sažetu obliku sadrži neka načela »u vezi s ulogom škole u katoličkoj formaciji novih naraštaja, naravi i identitetu katoličke škole, školskoj vjeronaučnoj poduci, slobodi izbora škole i funkcionalne vjerske poduke«⁸.

Briga o vjeronaučnoj poduci potaknuta je u naše dane dubokim reformama obrazovnih i školskih sustava, programa i kurikula, koje su pokrenute u raznim dijelovima svijeta, kao i sve multikulturalnijim i multireligijskijim obilježjem suvremenih društava.

U vezi s *pravom na religiozni odgoj* postoji opća suglasnost koja se temelji na Općoj deklaraciji o pravima čovjeka iz 1948. god. Riječ je o pravu koje se odnosi ne samo na obitelj i Crkvu, nego se izravno dotiče i škole jer je to prirodno mjesto na kojemu se odvija velik dio formacije novih naraštaja. Religijska sloboda i pravo roditelja da izaberu odgoj svoje djece u temelju su opravdanosti religiozne poduke. Osim toga, ta nastava predstavlja »zahtjev antropološkog poimanja koje je otvoreno transcendentnoj dimenziji ljudskoga bića«⁹, zbog čega bi učenici bez toga predmeta bili lišeni elementa koji je bitan za njihovu formaciju i za njihov osobni razvoj¹⁰.

U vezi s time Ivan Pavao Drugi kaže: »Katolički odgoj obuhvaća [...] religioznu poduku u školi općenito, bila ona katolička ili državna. Na takvu poduku imaju pravo obitelji vjernika kojima mora biti zajamčeno da javna škola – upravo stoga što je otvorena svima – ne samo da ne pred-

stavlja opasnost za vjeru njihove djece, nego štoviše, pomoću odgovarajuće religiozne poduke, upotpunjuje njihovu cjelovitu izobrazbu. To načelo valja uključiti u pojam religijske slobode i istinski demokratske države koja se, poštivajući svoju duboku i istinsku narav, stavlja u službu građana, svih građana, poštivajući njihova prava i njihova religiozna uvjerenja.«¹¹

NEKE PRIMJEDBE

Unatoč općoj suglasnosti o pravu na religiozni odgoj, ipak se javlja sve više primjedaba. Ograničit ću se na tri, od kojih se dvije odnose na religioznu poduku u školi, a treća na »znakove« religije u učionicama.

a) Prva je primjedba na religioznu poduku osobno obilježje izbora vjere, pa on stoga treba ostati na području subjektivnog i privatnog izbora. To je primjedba koja podrazumijeva miješanje religiozne poduke s katehezom, iako se one ne mogu u potpunosti razdvojiti. Školski se vjeronauk, iako nadopunjuje katehezu, od nje ipak razlikuje jer oni sebi postavljaju raz-

⁷ BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 61.

⁸ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Okružnica predsjednicima biskupskih konferencija*, prot. br. 520/2009, 5. svibnja 2009, početak.

⁹ *Isto*, br. 10.

¹⁰ U vezi s ovim odlomkom, usp. II. VATIKANSKI KONCIL, *Deklaracija Dignitatis humanae*, br. 5: »[roditelja]. Njihovo je pak pravo da prema vlastitom religioznom uvjerenju odrede kakva će se religiozna poduka davati njihovoj djeci. [...] krše se prava roditelja ako se djeca prisiljavaju da polaze školska predavanja koja ne odgovaraju religioznom uvjerenju roditelja ili ako se nameće jedino takav način odgoja iz kojega se posve isključuje svaka religiozna izobrazba«; usp. kan. 799 *Zakonika kanonskog prava*; SVETA STOLICA, *Povelja o pravima obitelji*, 24. studenoga 1983, čl. 5, c–d. Slična tvrdnja nalazi se i u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* iz 1948. (čl. 26) i u mnogim drugim međunarodnim konvencijama.

¹¹ IVAN PAVAO DRUGI, *Govor kardinalima i suradnicima Rimske kurije*, 28. lipnja 1984.

ličiti cilj: kateheza u biti nastoji promicati osobno prijanjanje uz Krista i dozrijevanje kršćanske vjere u njezinim raznim vidovima, dok podučavanje religije učenicima izravno prenosi spoznaje o identitetu kršćanstva i kršćanskoga života. To je pojašnjenje u dokumentima Kongregacije za kršćanski odgoj¹² i u Općem direktoriju za katehezu¹³.

Govoreći skupini katoličkih vjeroučitelja u školi, Benedikt XVI. je ustvrdio kako je ta poduka pozvana »širiti obzorja naše razumnosti, ponovno ih otvoriti za velika pitanja istine i dobra, međusobno povezati teologiju, filozofiju i znanosti, uz puno poštivanje njima svojstvenih metoda i obostrane autonomije«¹⁴, svjesna da je religijska dimenzija blisko povezana s kulturom. Tako je školski vjeronauk školski predmet, koji jednako tako zahtijeva sustavnost i jasnoću kakvu imaju drugi predmeti, u nužnom međupredmetnom dijalogu.

U katoličkoj školi školski vjeronauk obilježava njezin odgojni projekt.¹⁵ Poštivanje religijske slobode učenika i obitelji osigurava se ne zahtijevajući prijanjanje uz vjeru, nego suglasnost s odgojnim projektom i načelima kojima se nadahnjuje, zbog čega se slobodno i odabire katolička škola.

b) Druga primjedba usmjerena je protiv konfesionalnog obilježja školske vjeronaučne poduke. Pristaše takvoga mišljenja smatraju da konfesionalnost ne promiče izvoran međukulturalni pristup. Zbog toga zakonodavne smjernice školske politike u nekim zemljama nastoje »uvjetovati« sadržaj religiozne poduke, te omalovažavaju pravo roditelja i onih koji su odgovorni za religiju, a istovremeno usmjeravaju prema poimanju »komparativne religije« koja je plod »međuovisnosti i nadopunjavanja religija«.

Religijska poduka koja se ograničava na predstavljanje raznih religija na »usporedni« ili »neutralan« način, može stvoriti zabunu ili pak kod učenika uroditi relati-

vizmom i religijskim indiferentizmom¹⁶. Osim toga, kao što je Ivan Pavao Drugi rekao Vijeću europskih biskupskih konferencija, učenici »imaju pravo istinito i sa sigurnošću učiti religiju kojoj pripadaju [...] Konfesionalno obilježje školske religiozne poduke, koju Crkva izvodi prema načinima i oblicima određenim u pojedinim zemljama, [...] neophodno je jamstvo obiteljima i učenicima koji odabiru takvu poduku«¹⁷, jamstvo da će se poštivati njihovo pravo da odgajaju djecu prema svojim uvjerenjima.

Danas je, u multietničkom i multikulturalnom okruženju, više nego ikada važna konfesionalna poduka visoke kakvoće, poduka koja je u stanju poduprijeti identitet poduke, uvoditi učenika u poznavanje katoličke religije i tako pridonositi stvaranju uvjeta za formiranje sigurnoga identiteta koji će biti sposoban za dijalog s drugim religijama. Školski vjeronauk, kao školski predmet u dijalogu s drugim znanjima, ne samo da nije prepreka za autentičan interkulturalni odgoj, nego postaje posebno vrijedno sredstvo za upoznavanje i prihvaćanje drugoga.

¹² Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Katolički laik svjedok vjere u školi* (15. listopada 1982), br. 56–59; KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Religiozna dimenzija odgoja u katoličkoj školi* (7. travnja 1988), br. 66–97; KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Posvećene osobe i njihovo poslanje u školi* (28. listopada 2002), br. 54.

¹³ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. kolovoza 1997), br. 73.

¹⁴ BENEDIKT XVI, *Govor školskim vjeroučiteljima* (25. travnja 2009).

¹⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Okružnica predsjednicima biskupskih konferencija*, prot. br. 520/2009, 5. svibnja 2009, br. 12.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ GIOVANNI PAOLO II, *Allocuzione al Simposio del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa sull'insegnamento della Religione Cattolica nella scuola pubblica* (15. travnja 1991).

c) Treća primjedba, koja nadilazi školsko okruženje, usmjerena je na spominjanje Boga i isticanje religijskih »znakova« u javnim prostorima. To je zapravo *izbor brisanja koji se protivi izboru spoznaje*. Najznačajniji s time povezan događaj je nedavni pravorijek Europskoga suda za ljudska prava o izlaganju religijskih simbola, kao što je križ, u školskim učionicama. Taj pravorijek tvrdi da to izlaganje »ograničava pravo roditelja da odgajaju svoju djecu prema svojim uvjerenjima i pravo učenika da vjeruju ili ne vjeruju«, dok je »dužnost države poštivati neutralnost u vršenju javne službe, posebice na području podučavanja«¹⁸. Slično je bilo pitanje o kojemu se raspravljalo pred koju godinu o uvođenju u Europski ustav. Prijeporne točke bile su pozivanje na Boga i spominjanje kršćanskih korijena Europe. Spominjala se bojazan zbog povrede osjećaja mnogih nekršćana, iako je za to spominjanje postojalo stvarno povijesno uporište. U oba je slučaja odabrano brisanje.

Ovdje ne želim ulaziti u složenost tih dvaju pitanja, ali je očito da je brisanje – koje je bitno u oba slučaja – jedno od najneodgojnih djela jer oduzima umjesto da potiče na upoznavanje, razmišljanje, vrednovanje, a upravo su to postupci koji su svojstveni odgoju i, još općenitije, kulturi. Stavovi koji su prihvaćeni u ta dva slučaja postavljaju se, naprotiv, više kao zaštita onoga tko želi brisati, stvarati prazninu, pa prema tome i razodgajati, negoli kao jamstvo onoga tko želi odgajati, tj. onoga tko želi prenositi kulturu novim naraštajima i obogaćivati je. Društvo koje je bogato »brisanjima« je društvo oskudne kulture. Stoga Crkva treba nastojati vršiti *dijakoniju* cjelovitog odgoja u svakom okruženju u uvjerenju da, kao što je rekao Benedikt XVI. u svom nedavnom susretu s predstavnicima papinskih akademija,

»odsustvu idealnih i moralnih uporišnih točaka, što posebice kažnjava građanski suživot, a napose izobrazbu mladih naraštaja, treba odgovarati idealna i praktična ponuda vrednota i istina, razloga koji snažno podupiru život i nadu, što može i treba zanimati sve, a napose mlade«¹⁹.

S obzirom na protuodgojno obilježje spomenutog pravorijeka, jednom drugom zgodom sam rekao: »Taj pravorijek zapravo traži da se poštuje i zaštititi onaj tko se smatra zakinutim zbog religijskog znaka, koji je u ovome slučaju, štoviše, znak uzvišene ljubavi, pomirenja, altruizma, velikodušnog praštanja. Valja međutim podučavati upravo suprotno, tj. poštivanje vjeronanja drugih osoba i njihovih religijskih znakova, valja podučavati da treba i u drugim religijama vidjeti pozitivne elemente i cijeniti ih, kao što je to činio Ivan Pavao Drugi. To je put za mir i za miroljubiv suživot i suradnju svijetu.«²⁰

Ideologija koja se skriva iza spomenutog pravorijeka je stvarni poticaj na sukobe i povrede. Takav put ne treba slijediti! Smatram da se nijedan katolik koji živi u zemljama s budističkom ili islamskom većinom ili većinom neke druge religije nije osjetio uvrijeđenim religijskim znakovima tih religija, niti je zahtijevao da ih se ukloni.«²¹

¹⁸ Europski sud za ljudska prava, *Seconda Sezione, Caso Lautsi c. Italia* (Ricorso n. 30814/06), Sentenza Strasburgo 3. studenog 2009, br. 57.

¹⁹ BENEDIKT XVI, *Govor sudionicima XIV. javnog zasjedanja papinskih akademija* (28. siječnja 2010).

²⁰ Već spomenuta »Opća deklaracija o ljudskim pravima« naglašava: »Obrazovanje [...] treba unapređivati razumijevanje, snošljivost i prijateljsvo među svim narodima, rasnim i vjerskim skupinama, te unapređivati djelatnost [...] na održanju mira« (čl. 26,2).

²¹ U knjizi koju je napisao E. LO IACONO (u tisku).

ZAKLJUČAK

Različite pojedinosti koje sam ukratko spomenuo podsjećaju nas na hitnu potrebu za odgojem, a istodobno upućuju na osobite mogućnosti kojima religiozna poduka u školi može pridonijeti cjelovitoj izobrazbi mladih. Stoga na kraju, kao želju i nadu za vaše odgojno poslanje, smatram osobito prikladnim poziv što ga je papa uputio školskim vjeroučiteljima i odgajateljima 2006. godine u Münchenu: »Dragi vjeroučitelji i dragi odgajatelji! Od srca vas molim da u školi imate na umu traženje Boga, onoga Boga koji nam se očitovao u Isusu Kristu. Poznato mi je da

je u našem pluralističkom svijetu teško u školi započeti govor o vjeri. Međutim, nije dostatno da djeca i mladi u školi usvoje samo spoznaje i tehničke vještine, a ne i kriterije koji usmjeruju i daju smisao spoznajama i vještinama. Potičite učenike da postavljaju pitanja ne samo o ovome ili onome – što je također dobro, nego da se prije svega pitaju 'odakle' i 'kamo' ide naš život. Pomozite im da postanu svjesni da su svi odgovori koji ne stižu do Boga previše kratki.«²²

²² BENEDIKT XVI, *Nagovor na molitvi Večernje u minhenskoj katedrali* (10. rujna 2006).

ZENON kard. GROCHOLEWSKI**Nützliche Rolle des Schulreligionsunterrichts**

Begrüßungsrede an dem XIV. Zusammentreffen des Europäischen Forums für Schulreligionsunterricht zum Thema „Erziehung im Dienste der Zivilisation der Liebe“, Rom, 7. April 2010.

Kongregation für katholische Erziehung verfolgt kontinuierlich mit grosser Aufmerksamkeit die Bemühungen jener, die neue Generationen erziehen. Der Dienst der Kirche im Bereich der Erziehung ist Förderung der Zivilisation der Liebe. Der Religionsunterricht in der Schule ist auch ein Fundament der Erziehung. Die Erziehung ist nämlich nicht nur Befähigung für die Arbeit, sondern auch Formation einer ganzheitlichen menschlichen Person. Die Eltern haben das Recht, die Erziehung für eigene Kinder auszuwählen. Die Möglichkeit und die Freiheit, den Religionsunterricht in der öffentlichen Schule zu wählen, ist auch ein Zeichen der persönlichen Auswahl des Glaubens. Der Schulreligionsunterricht und die Katechese in der Pfarrei unterscheiden sich untereinander, ergänzen aber einander auch. Besonders wichtig ist das konfessionelle Merkmal des Schulreligionsunterrichts. Das Verbot, Gottesname zu erwähnen sowie Verbot der Präsenz von religiösen Zeichen und Symbolen in öffentlichen Räumen ist sehr symptomatisch. Beseitigung von religiösen Zeichen und Symbolen ist eine gegen Erziehung gerichtete Maßnahme und diese Auswahl der Beseitigung ist gleichzeitig ein Zeichen des Widersetzens der Auswahl der Erkenntnis. Die Kirche in ihrem diakonischen Dienst befürwortet und fördert eine ganzheitliche menschliche Erziehung. Der Schulreligionsunterricht ist gleichzeitig auch eine Hilfe den Schülern in ihrer Suche nach Gott. Der Schulreligionsunterricht soll mehr als nur Förderung und Übertragung von Einsichten und technischen Fertigkeiten sein. Ein wahrer Religionsunterricht ist Impuls und Hinführung zur Stellung der Fragen „Woher?“ kommt das menschliche Leben und „Worauf hin?“ ist er gerichtet.

Schlüsselwörter: Schulreligionsunterricht, ganzheitliche Erziehung, Zivilisation der Liebe, persönliche Auswahl des Glaubens, Auswahl der Erkenntnis, Suche nach Gott.